

Vajdasági egyházak, vallásgyakorlási nehézségek¹

GÁBRITY MOLNÁR IRÉN²

1. Bevezetés

A vajdasági, síksági ember alapján véve csendes, dolgos, de nemigen hisz senkinek, elővigyázatos és türelmes. Az élet generációkat sodort egy **multikulturális valóság**ba, ahol a szomszédot becsülni kellett, ha nem is beszéltek ugyanazon a nyelven. Vajdaság történelmében az utóbbi évszázad során öt állam fennhatósága váltotta egymást, és több gazdasági berendezés cserélődött (a monarchiáktól kezdve a szocializmuson át a pluralista-tranzíciós társadalomig).³ A nagyhatalmak megegyezéseitől függően, a háborúk és menekülések során több tucat nép és nemzetiség jött-ment és telepedett le itt.⁴

A nacionalizmus főleg szűkebb Szerbiában (Belgrádtól délre) és a viszonylag homogén szerb lakosság által támogatott. A posztkommunista identitás **náluk** nacionalisták(kinél?), Milošević, a szerb nacionalista elit, valamint az ortodox egyház segítségével eljutott a következő fogalomhalmazig: nemzeti veszélyeztetettség, nemzeti történelem (középkori Szerb nemzetállam, amelynek bölcsője Kosovo területén volt), nemzeti egységesítés vágya, nemzeti vallás, nemzetállam, etnocentrikus superioritás, nemzeti gyűlölet mindenki iránt, aki ezt kétségbe vonja, genocídium... A szerb akadémikusok egy részének meglepő nacionalista elkötelezettsége sokat ártott a belgrádi politikának. Szerbiában, az elmúlt 10 év során könnyen válhatott nacionalistává az ember. A szerb nemzeti túlfűtöttség nemcsak racionálisnak tűnt, de érzelmi feszültségre is számított, ami a balkáni térségben szinte hagyományos. A nemzeti identitás megőrzésért ebben a térségben nemegyszer feláldozta már gazdasági érdekeit is egy egész nép. Így például hatalma megőrzése céljából, az 1999. évi bombázások ideje alatt hihetetlen mennyiségű patriotizmusra épített Milošević, hiszen az egész világ az „ártatlan” szerbek ellen fordult. Milošević a média és az egyház segítségével a kollektív veszélyeztetettséget átültette az egyéni félelmekbe, és azt már tömeghisztériaként kezelhette. A másság és egy idegen nemzeti érdek ilyenkor szembekerül az enyémmel, és nincs többé versengési szellem, hanem türelmetlenség és kizárólagosság. Csak kifejezetten erős, erkölcsös egyéniségek és autonóm értelmiségiek tudtak saját, független véleményt kialakítani, de ők elszigetelődtek. Persze, nem lett mindenki nacionalista, de nemzeti szolidaritásból feltétel nélkül húzott a saját népe felé. Mindezek következménye, hogy **fokozódott a kisnemzetek bezárkózása, elkülönülése.**

¹ Publikálva: *Közérzeti barangoló, Műhely- és előadástanulmányok*. Szerk. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, mtt 11 kötete, Szabadka, 2005. pp. 91-106.

² A szerző egyetemi tanár az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Karán és a Magyarságkutató Tudományos Társaság elnöke.

³ Lásd bővebben: *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. Szerk.: Ábrahám Barna, Gereben Ferenc, Stekovics Rita, Kiadó: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2003. G. Molnár Irén: *Régiók Jugoszláviában*, 415–427 o.

⁴ Ma 26 nemzet és etnikai közösség és 34 vallási közösség él Vajdaságban.

Miután 2000 végén Miloševićet eltávolították (s az új kormány kiadta őt a hágai nemzetközi bíróságnak), a szerbek nagy része szembesül a történelmi „letisztulás” folyamatával. A hagyományosan nacionalista és ortodox eszmékkel való leszámolás azonban nem fog egyhamar bekövetkezni. A közvéleményben él a gyanú, hogy a ki nem szolgáltatott háborús bűnösöket és általános maga az ortodox egyház bujtogatja. Az új hatalom nem homogén, közöttük vannak nacionalisták és Európa-orientáltak is⁵. A jelenlegi Koštunica kormány legalista jelszavakkal takarva túl lassan lépeget előre, ellenzi a háborús bűnösök letartóztatását, nem rendezi Montenegró és Vajdaság státusát, átmenti a régi rendszer nacionalistáit, s hittanórákon keresztül (akár az iskolákban is) a pravoszláv vallás előretörését megengedve átmenti a nacionalizmust az állami intézményekbe.

2. A magyarok egyháza és a vallásgyakorlás nehézségei a Vajdaságban

Szerbia területén a **magyar népesség** főleg a Vajdaságban él⁶. A római katolikus egyházukat a **szabadkai és a nagybecskereki püspökség** képviseli, amely egyház-kormányzatilag a belgrádi római katolikus érsekségnek van alárendelve. Az érdemi együttműködés mind az érsekséggel, mind pedig a két püspökség között, minimális. A szabadkai székhelyű, bácskai római katolikus egyházmegyéhez tartozó 360 ezer hívő közel 80%-a (mintegy 290 ezer fő) magyar, a többi zömmel horvát és kis számban német, szlovák és ruszin. A nagybecskereki központú bánáti egyházmegyében élő 90 ezer katolikus hívő kb. 70%-a magyar, a többi horvát, bolgár, cseh és német. Ma Trianon óta először mindkét egyházmegye élén magyar főpásztor áll: Szabadkán Pénzes János, Nagybecskerekén Huzsvár László megyéspüspök. A vajdasági magyar hívő népességnek mintegy nyolcada református vallású. A bácsfeketehegyi (feketicsei) székhelyű Jugoszláviai **Református Keresztény Egyház**hoz tartozó 13 egyházközségben és 38 szórványban 15 ezer fő alá süllyedt a hívők száma. A református gyülekezetek tagsága magyar. A református közösség esetében a jelentős missziós és karitatív, valamint a nyári ifjúsági hitéleti tevékenység érdemel külön is említést. Vajdaság tartomány területén kisszámú egyéb protestáns magyar él. Közülük legjelentősebb a Dolinszky Árpád szuperintendens által vezetett, bajmoki székhelyű evangélikus egyház.

A vallásgyakorlása délvidéki felnőtt lakosság körében több tudományos kutatás tárgya volt a közelmúltban.⁷ Újra bebizonyosodott, hogy az **idősebb korosztály vallásossága nagyobb** mértékű, mint a fiataloké, még a hitélet megújulása ellenére is. A táblázatban látható, hogy a megkérdezettek a *vallásosság* (előre megadott) egyes fokozataiba hova sorolták be magukat a vajdaságiak. A valláshoz kötődés valamelyik formáját együttesen a minta 72%-a (Magyarországon 50%) vállalta, és ezt a határon túli magyarok egyéb csoportjai közül csak Kárpátalja (83%) múlja felül.

A vajdasági magyarok vallásosságának mértéke önbesorolás alapján (2000 tavasza)

A vallásosság fokozatai	%
-------------------------	---

⁵ Zoran Đinđić életével fizetett, mert gyorsabb reformlépéseket diktált, mint amit elviselt a szerb közélet, vagy az extrém/szélsőséges réteg.

⁶ Szerbiában a 2002. évi népszámlálás alapján, a magyarok száma 293 299 (3,91%), Vajdaságban pedig 290 207 (a lakosság 14,28%-a).

⁷ Gereben Ferenc (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar tanára) előadása Szabadkán, a Nyitott Távlatok tanácskozásán, 2001-ben.

Kifejezetten vallásos	26,3
Valamennyire vallásos	45,9
Vallásos is, meg nem is	17,6
Valamennyire nem vallásos	3,2
Kifejezetten nem vallásos	5,9
Nem tudja, ill. nem válaszolt	1,1
Összesen	100,0

Isten létében (némi kétséggel vagy teljes bizonyossággal) a vajdasági kérdezettek 63%-a hisz (Magyarországon 47%-a). A vallásgyakorlás terén a vajdasági (legalább havonkénti) *templomba járók* aránya 38%, Magyarországon 20%. Az *imaélet* legerősebb formáját, a naponkénti imádkozást a délvidékiek 35%-a gyakorolja (Magyarországon 24%). Mindkét vallásgyakorlási tevékenység esetében a vajdasági adatok a szlovákiai magyarokéhoz állnak legközelebb, s e két csoport amolyan *erős közepes* teljesítményt nyújt: lényegesen meghaladják a magyarországi felnőtt népesség hitbuzgalmi tevékenységét, de elmaradnak Erdély és Kárpátalja mögött.⁸ A vajdasági magyarok bizonyítják, hogy a **kisebbségi lét általában kedvez az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel a vallásosság és a vallásgyakorlás általában egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknek.** A 2000-ben végzett (több mint félezer kérdezettel) vallásszociológiai kérdőívzés a vajdasági felnőtt lakosság körében vallásosabb helyzetre utalt, mint a 2001-ben megkérdezett fiatalok (15–28 év között) esetében.⁹ A fiatalok ugyan szintén vallásosnak vallják magukat, de a templomba járás és a vallásgyakorlás legtöbbször számára idegen.

A délvidéki egyházak súlyos gondja az elöregedés és az elvándorlás következtében bekövetkezett **paphiány**, különösen a nagybecskereki egyházmegyében. Oda évtizedek óta szlovén papokat küldtek. Az egyházak a szórványban is évtizedek óta **lelkészhiánnyal**, a papok elöregedésének és túlterheltségének problémájával küszködnek (több mint tízet kivégeztek a második világháború alatt, több pap elhagyta az országot). A második világháború után a szabadkai Paulinum (klasszikus gimnázium, papnevelde) épületét katonai kórházzá alakították át, majd elkobozták (1958. évi államosítás). A kis szemináriumi magángimnáziumi képzés Szabadkán 1962-ben kezdődött ismét. Az épület 1965-re készült el. Az előadások horvát nyelven folytak, magyar anyanyelvi képzéssel.

Tito idején a vallásgyakorlást jelentős korlátozták, s a lelkipásztorok gyakorlatilag a társadalmon kívüliség állapotába szorultak, a pártellenőrzés pedig le-lesújtott a templomba járó hívőkre. Az **egyházak nemzettudatot formáló hatása** a katolikusoknál gyengült, a reformátusoknál valamivel jobban érvényesült. A lelkészek a helyi társadalmak életébe nem kapcsolódhattak be, hiszen a tanítóknak és az értelmiségnek tiltották a kapcsolattartást az egyház képviselőivel. A hívek főleg idősek és asszonyok voltak. Milošević idején a nacionalizmussal egy időben feltámadt az ortodox egyház szerbeket összetartó ereje. Az államvezetés szerb hegemoniai törekvésekkel **biztosította a pravoszláv egyház dominanciáját.** Az **egyházi vagyont** Szerbiában csak az ortodox pravoszláv egyháznak szolgáltatták vissza. A

⁸ Vö.: Tomka Miklós: *Vallás és nemzeti tudat*. I. m. 18. és 19. o.

⁹ Mozaik 2001, Gyorsjelentés. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.

magyar katolikus és protestáns egyházak állami támogatásban nem részesülnek. A Magyarországtól elcsatolt egyházmegyék kész egyesületi hálózatát azzal is igyekeztek még jobban felszámolni, hogy az államosítás során elkobozták az egyház vagyonát és a tanulmányi alapokba elkülönített pénzt, s betiltották a hitoktatást. Azokban az időkben szinte lehetetlen volt érvényesíteni az ún. önszerveződést.

A politikai pluralizmus és a háborús veszély idején, Vajdaságban a két római katolikus püspökség és egyházaik tevékenysége elsősorban **háborúellenes fellépéseikben és a karitatív munkában** nyilvánult meg. A tóthfalusi plébánia, amelyhez a Szabadkai Püspökség Lelkigyakorlatos Háza és Művelődési Központja tartozik, fontos szerepet tölt be ma is a vajdasági magyarság szellemi életében. Ott nyitották meg az első magyar egyházi általános iskolát (2003). Jelentős közösségformáló erővel bír a Horgos község melletti Domus Pacis (Béke Háza), a horvátországi ferences rendtartomány lelkeségi és közösségi háza, valamint a zentai Kis Szent Teréz Plébánia és a köré csoportosuló értelmiségiek a Thurzó Lajos Közművelődési Központból. Fontos tényező a katolikus értelmiséget tömörítő Pax Romana is.

A 2000. évi hatalmi fordulat után, a következő iskolaévben már bevezették az iskolákba a hitoktatást (vagy a polgári nevelés tantárgyat). Domináns hatása ismét a pravoszláv egyháznak van, vagyis a szerbség hagyományos nemzeti ünnepei kerülnek előtérbe (pl. Szent Száva napjának kötelező megünneplése az iskolákban). A nacionalista törekvéseket tehát csak látszólag építették le az államhatalmi körökben.

3. Több felekezet egy területen, multikonfessionális régió

A soknemzetiségű Vajdaságban erős az európaiság szelleme, de az idetelepültek (a tartomány lakosságának 13%-a újabban menekült ide, s a lakosságnak a fele se autochton) megbontották a viszonylag toleráns együttélési légkört. Az itt élő magyarok már nem érik el a tartomány lakosságának egynegyedét se, és a Tisza mellékére, valamint Szabadka és Zenta környékére tömbösödött. Hitéletükben nemcsak azért küzdenek, hogy az istentiszteletet saját anyanyelvükön hallgathassák, hanem gyakran szembe kell nézni sok egyéni incidenssel, vallási és nemzeti sérelemmel. Nem véletlenül figyelt fel az Európai parlament is – az anyaország felszólítására – a 2003. évi etnikai színezetű falfirkákra, magyarverésekre Vajdaságban. Öttagú tényfeltáró bizottság (Doris Pack vezetésével) járta a terepet 2005-ben, január 28–31. között.¹⁰ A fiatal, a háborús években felnőtt nemzedék nem tanulta meg a toleranciát. Másrészt a Vajdaságba **betelepülőknél tapasztalható** leginkább a **toleranciahiány**. Valószínű, hogy Szerbia lakosságának nagy része most éli át a veszélyeztetettség pszichózisát, sőt a vesztes lelki zavarát, s ez kihat a fiatalok és a gyerekek magatartására is. Sok menekült, akinek állampolgárságot adott Szerbia –, mert nem térhetett vissza szülőföldjére Boszniába vagy Horvátországba –, azt gondolja, úgy kell viselkedni a kisebbséggel, ahogyan azt korábbi lakhelyén

¹⁰ Az Európai Parlament Dél-kelet Európával megbízott küldöttsége delegációja 2005. január 28–31. között Szabadkára, Temerinbe, Újvidékre és Belgrádba látogatott, és több száz személyt hallgatott meg. A küldöttség tagjai: Doris PACK, az EU délszláv ügyekkel foglalkozó bizottságának elnöke, a Vajdasági incidenseket feltáró bizottság elnöke, az EPP alelnöke; Johannes Oboda (Ausztira, APO PES) Becsey Zsolt (Fidesz, EPP-ED), Hegyi Gyula (MSZP, PES) és Jelko Kacin (Szlovénia, ALDE).

megszokta. A szerb menekült, aki most éli meg a **vesztes szindrómáját**, s nem tudja érvényre juttatni a dominanciáját, a kisebbséget hibáztatja azért, hogy nem lett győztes, domináns nemzet. Ezek európai mércékkel nem mérhető dolgok. Itt identitászavarról van szó.

A nemzeti indíttatású verekedések az utóbbi években gyakoriak voltak a tömbmagyarságban, mert a szerb jövevénynek nem az a fontos, hogy ott domináljon, ahol elenyésző, szinte észrevehetetlen a nemzeti kisebbség létszáma. A dominancia-szándék azokban a vajdasági községekben jelenik meg, ahol nem csak a szerb a hivatalos nyelv, ahol az iskolákban több magyar osztály működik, ahol évszázadok óta több felekezet létezik. Ebben a helyzetben (etnika vagy nyelvi) versengés, rivalizálás jelenik meg, majd elharapózik és verekedéssé fajul. Mindenáron, eszközben nem válogatva ki kell mutatni, hogy „dominálok, több vagyok, több lehetek, nem vagyok vesztes”.

Mind a katolikus, mind pedig a református egyház kitartó munkát végez a **szerémségi és dél-bánati magyar szórványok** megtartása érdekében. Miután mindkét történelmi egyház paphiánnyal küzd, az előregedő lelkészállományra fokozott terhelés nehezedik. A katolikus plébániák egy részének idegen ajkú lelkipásztorokkal való betöltése, a településeken belüli etnikai átrendeződések egyaránt korlátozzák a magyar nyelvű vallásgyakorlást és az egyháznak a közösség megtartására gyakorolt hatását. Jellemző **az egyházi jellegű sérelmekre, hogy szolidalizáló hatásuk van**, hisz még azokat is sújtják, akik nem vallásosak. Ilyen esetben egy-egy vallási mozgalom betiltása, korlátozása általános etnikai üggyé minősül, és szélesebb köröket érint, mint hinnénk. Az utóbbi időben aggasztó méreteket öltöttek a magyar nemzetiségű papok és egyházi **intézmények elleni támadások**. A NATO-akció idején ismeretlen tettesek felrobbantották Káptalanfalva római katolikus imaházát. Több vajdasági plébániát, így pl. a moholit is feltörték. 1999. október 4-én a magyarittabéi református parókia udvarán ismeretlen tettesek bántalmazták Marton Ilonát, a helyi lelkész feleségét. Ugyanez év november 9-én, este, a tóthfalusi katolikus plébánián krajainai tájszólásban beszélő ismeretlen személyek megverték Utasi Jenő helyi katolikus plébánost, Kecskés M. Ferenc nyugalmazott bezdáni papot, valamint a plébánián szolgálatot teljesítő hitoktatót. Az ősz folyamán két alkalommal is megrongálták az újvidéki Futaki úti katolikus temetőben az 1944/45. évi vérengzés magyar áldozatainak emlékére felállított keresztek. 2003-ban tömegesen meggyalázták a katolikus temetők azon sírjait, amelyek sírkövén magyar vagy horvát nevek álltak.

Szerbiában a balkáni beháború következményeként felszínre kerültek a korábbi problémák és sérelmek. Ennek utórezgéseként a miloševići hatalmat követő demokratizálódási folyamat idején is gyakran történnek nacionalista, egyházat sértő kilengések. Az **Európai Parlament tényfeltáró bizottságának** elnöke, Pack asszony, szóbeli beszámolójában hangoztatta, hogy Vajdaságban évszázadok óta különböző nemzetiségek alapvetően békében éltek egymással, és ennek a helyzetnek nem szabad megváltoznia. Külön kiemelte, hogy a vallási közösségek mind békét akarnak, tehát a vallás biztosan nem áll semmilyen atrocitás háttérében. A delegációvezető az incidensek három típusát különböztette meg: sírgyalázások, gyűlöletkeltő feliratok,

valamint az emberekkel szemben elkövetett erőszak. Majd leszögezte: „túl sok ilyen volt”.¹¹

A Szerb Belügyminisztérium állítása szerint 2003. január 1-jétől 2004. június 30-áig Vajdaságban a magyarokat sértő incidensekből 49 esetben állítható, hogy etnikai indíttatású: 19 katolikus temetőrongálás, 12 falfirka, vagy röpcédula, 7 templomgyalázás, 4 verekedés, 4 verbális támadás és 3 fizikai tettlegesség. A magyar pártok, civil szervezetek és plébániák feljegyzései szerint sokkal több zaklatás történt nemzetiségi és vallástürelmetlenségi alapon, amit a rendőrség nem vizsgált ki. A belügyi szervek szerint 294 esetben nem bizonyítható a nemzeti gyűlölet jelenléte: 129 a vagyonsértés és -rongálás (főleg albánok, muzulmánok ellen a kosovói szerböldözés idején, 2004. március 17-e után); 56 síremlékgyalázás (16 katolikus sír, 14 pravoszláv, 8 egyéb); 42 a sértő vagy fenyegető jelszó, jelmondat, szimbólum kiírás és pamfletosztogatás; 20 a templomgyalázás (5 katolikus, 2 pravoszláv, 13 protestáns); 7 tettlegesség; 5 épületrongálás; 1 névtelen fenyegetés (Hrvatske riječi újság szerkesztője kapta). Ezekből a példákból néhányat sorolok csak fel:¹²

1. 2003. április 18.¹³ Ismeretlen tettesek szétverték Szabadkán a Zentai úti temető 44-es parcellájában elhelyezett, az ártatlan áldozatok nevét tartalmazó emléktáblát.
2. 2003. szeptember 28. Az újvidéki katolikus temetőben 80 sírt gyaláztak meg ismeretlen elkövetők. Az újvidéki rendőrség őrizetbe vett egy 17 éves fiút és egy hasonló korú lányt. A rendőrségi közlemény szerint a két fiatal nagy mennyiségű alkohol elfogyasztásának hatása alatt követte el a bűncselekményt. A szakértők szerint teljességgel lehetetlen, hogy mindössze két ittas állapotban lévő kiskorú több száz kilogrammos sírköveket mozdítson el és törjön szét néhány óra leforgása alatt, észrevétlenül.
3. 2003. november 26. Sírgyalázás történt a muzslyai temetőben. Ötven fa-, illetve kőkeresztet téptek ki a helyéből, majd némelyiket fejével lefelé szúrták vissza. December 3-án letartóztatták I. N., N. K. és K. D. kiskorúakat. Két gyanúsított ellen bűnvádi feljelentést tettek.
4. 2004. január 25. Szabadkán a Kéri katolikus temetőben ismeretlen tettesek 36 fakeresztet megrongáltak és egy gránit sírkövet is tönkretettek.
5. 2004. március 18. A szabadkai zentai úti temetőben ledöntöttek több síremléket.
6. 2004. március 28. Szabadkán a Rókusi temetőben száznál is több sírt gyaláztak meg, kihúzták a fejfákat a földből, és összetörték őket. Megrongáltak néhány kőből készült síremléket is.
7. 2004. április 2. Falfirkák jelentek meg Szabadkán a Szent Teréz székesegyház, a Népkör Magyar Művelődési Egyesület és a sportcsarnok falain a következő szövegekkel: „Magyarok kussoljatok Magyarországra!”, „Megöljük a magyarokat!” „Ez itt Szerbia!”.

¹¹ Az Európai Parlament honlapja: www.europarl.eu.int és a Magyar Szó honlapja: www.magyar-szo.co.yu

¹² Forrás: a Magyar Szó honlapja: www.magyar-szo.co.yu

¹³ A hír bejelentésének dátuma

8. 2004. május 1–3. Sírnyalázás Magyarkanizsán. A májusi ünnepek alatt ismeretlen elkövető, vagy elkövetők lerombolták a holokauszt áldozatainak emelt emlékmű egy részét, és meggyalázták.
9. 2004. május 4. Sírnyalázás Törökbecsén. Május 2-ára virradóra a törökbecsei városi temetőben, a temető katolikus részében összesen 21 síremléket döntöttek ki és rongáltak meg ismeretlen elkövetők.
10. 2004. május 5. Vajdaság legnagyobb városa központjában ismét a vallási és nemzeti kisebbségeket, köztük a magyarokat gyalázó falfirkák jelentek meg, s ezek az újvidéki, sovinizta és antiszemita tartalmú falfirkák megzavarták meg a soknemzetiségű város lakosságának nyugalmát. A középületek falára írt graffitik többsége az albán, a magyar és a zsidó közösség ellen uszított: Albánok, mars kifelé! Szerbia legyen a szerbeké! Tűnjenek el innen a magyarok!” Néhány nap múlva részeg fiatalok csoportja betört az adventista egyház imaházába, és két lelkészt, köztük a magyar nemzetiségű Pásztor Zoltánt tetteg is bántalmazták. A rendőrség elfogta az ittas támadókat.
11. 2004. május 30. Ópázován, a kisebb egyházi közösségek épületein, továbbá egyes horvátok és szlovákok házain és autóin graffitik jelentek meg a következő felirattal: Német usztasák, szektások!, valamint stilizált „U” betű és horogkereszt.
12. 2004. július 2. A zombori katolikus Nagytemetőben ismeretlen tettesek tizenhat síremléket romboltak le, kettőt pedig teljesen szétverték. Köztük volt Herceg János, neves vajdasági irodalmár síremléke is.
13. 2004. november 3. Magyarellenes falfirka jelent meg Kamenicán. A Duna utca 30. számú épületének falára írták ismeretlenek hatalmas cirill betűkkel: Magyarokat a jég alá! (Mađare pod led!), Megöljük Kaszát! (Ubićemo Kasu!). Nagybecskerek egyik kivezető útján összefirkálták az útjelző táblán a Muzsla (Mužlja) helységnevet, és cirill betűkkel felírták, hogy „Ez itt Szerbia!” (Ovo je Srbija!). Zomborban, a Szent Rókus temető régi kápolnája előtti kőkeresztnél Halottak napjáról november 3-ára virradóra ismeretlen randalírozók összetaposták és szétrugdosták a kőkereszt körüli virágcsokrokat és gyertyákat.
14. 2004. november 13. Mintegy 30 szerb pravoszláv pap, köztük 4 püspök (két montenegrói, a hercegovinai és a bácskai), valamint kb. 300, főleg szerb hívő jelenlétében Szikicsen lerakták a szerb pravoszláv templom alapkövét. A rendezvényt a helybeli montenegrói lakosság 90 százaléka bojkottálta. A rendezvényt követő díszében egy tízéves énekes gyerek guzlán Radovan Karadžićot¹⁴ dicsőítő, és a NATO-t elmarasztaló éneket adott elő. A szám bejelentése után a kishegyesi rendőrfőnök, hogy ne hallja a számot, kiment a teremből, a topolyai közvadász, a papság és a vendégsereg jó része pedig megtapsolta a produkciót. A bácskai és a montenegrói püspök a műsorban fellépő három gyereket meghívta, hogy lépjenek fel az elkövetkező karácsonyi központi ünnepeken.
15. 2004. november 23. Ismeretlen tettesek horogkereszteket rajzoltak sértő tartalmú üzenetet írtak a pétervárad katolikus plébánia épületére. A plébánia címerére és a bejárati ajtóra festett horogkereszt mellett a következő szöveg állt: Katolikusok, takarodjatok!, az épület udvari falára pedig további három horogkeresztet rajzoltak.

¹⁴ Még el nem fogott boszniai szerb háborús bűnökért megvádolt vezér, akit Hágába várnak.

4. Több nemzetiség egyazon felekezetben

Vajdaság területén, évszázadokon át népvándorlások, ki- és betelepítések folytak. A sok nemzet együttélése gyakran **vegyes házasságok**hoz vezetett. Ez megnehezíti a homogén vallású családok kialakulását különösen a szórványban élő magyarok településein. Ahol a szláv nyelv dominált, ott a pravoszláv vallás került előtérbe (szerb-magyar és montenegrói-magyar házasságok). A régi szocialista rezsim és ideológia hatására a vallási közömbösség, sőt az ateizmus is éppen az ilyen típusú családokban lépett fel, hisz a gyermeket nem tudták hol megkeresztelni. Észak-Bácskában persze a horvát-magyar házasságokban született gyermek katolikus lett. Külön figyelmet érdemel a nemzeti kisebbségek asszimilációjának problémája, a gyermekek natalitása és a fiataloknak az eltelt évtizedben való emigrációja. Ezek a tényezők megnehezítik a többségi magyarság homogenizálódását, a szórványmagyarság pedig sokak szerint nemzeti identifikálódásának minimális formáját gyakorolja a hitélet révén.

A római katolikusoknál a magyar nyelvhasználat a hitélet közösségi gyakorlásában a második vatikáni zsinat óta engedélyezett. **A többnyelvű környezetben az istentisztelet néha nem két, hanem még annál is több (magyar, horvát, szlovák) nyelven folyik.** Bácskában főleg a bunyevác-magyar kombináció gyakori. A horvát közösség, akárcsak a magyarok többsége, római katolikus. A két nemzeti kisebbségnek közös plébániái, imaközösségei vannak Észak-Bácskában. Előfordul, hogy a különböző nyelvű misék váltogatják egymást, de megesik az is, hogy a pap egyazon misén több nyelven beszél, pl. a szórványban. (Vannak olyan magyar középkorú vagy idősebb hívők, akik csak bunyevácul tudnak folyékonyan imádkozni vagy gyónni; ugyanakkor megtörtént horvát anyanyelvű személlyel is, hogy csak magyar nyelvű hitoktatásban részesülhetett.)

Papp Richárd írja tanulmányában:¹⁵ „Felmerül tehát a kérdés: a közös kisebbségi lét és a közös felekezet közelebb hozza-e egymáshoz, összekapcsolja-e ezt a két etnikumot, avagy egy másfajta interetnikus kapcsolatrendszer hoz létre a közeledés és a távolságok hasonló jellemzőivel, mint amilyeneket a szerb-magyar etnikai relációk értelmezésénél láthattunk.” Az egyik beszélgetőpartnere mondta, hogy: *elég nehezen fogadják el itt, Zentán, hogy a horvátok azok katolikusok.* Egy magyar katolikus vallási vezető így látja mindezt: *A horvátokkal egy szekérben vagyunk befogva. Ugyanaz a katolikus egyház, ugyanaz a püspökség, püspök. Teljesen más rivalitás jelenik meg. Az, hogy melyik nyelv lesz a többségben, előnyben, melyik lesz az egyház hivatalos nyelve, a papképző. Itt jelentkezhetnek nacionalista fogások, hogy a másik rovására nyerjen előnyöket. Ez mindig hullámszerű. Pillanatnyilag kevesebb ez a küzdelem, mert eléggé semleges a püspökünk, aki se a magyarságért nem áll ki, se a horvátokért, mert nem horvát.*

A közös kisebbségi és felekezeti azonosság háttérében álló konfliktusforrás a másfajta *rivalitás* jelenléte. Ennek megfelelően az előbb említett **hasonlóságok inkább elválasztani látszanak a két közösséget egymástól, mintsem a közeledés lehetőségét teremtenék meg egymás számára: Korábban horvát volt még a püspökünk is. Nagyon komoly feszültség is volt a magyar és a horvát papok között,**

¹⁵ Papp Richárd: Rítus és nemzet. Létünk, 2002/1–2. Forum Könyvkiadó, Újvidék. 37–51. o.

*pedig valójában a horvát identitást nem a magyar veszélyeztette, hanem a szerb. **Konfliktusforrás példája a szabadkai Paulinum (papképző középiskola) esete is. Az egyházközség többsége ott is magyar, magyar plébániák tartják fenn így nagyrészt az iskolát is, ugyanakkor ez az egyetlen horvát iskola is ebben az országban.***

A ma is tapasztalható konfliktusok főként az elmúlt rendszer, a volt („nagy”) Jugoszlávia történelmi sérelmeinek utóhatásaiként értékelhetők. Vajdaságban a horvátok (valamikor államalkotó nép) éppúgy, mint a magyarok, fogyatkozó kisebbség, mindkét közösséget ez a kisebbségi sors nyomaszt; ugyanakkor volt egy időszak, Milošević idejében, amikor a politikai összefogást e két kisebbség között az azonos vallás is segítette. **Ma Szabadkán tervezet készül a teológiai kar megnyitásáról**, egy szabadkai egyetem keretében. Jelenleg 8 szemeszteres Teológiai-Katekétikai Intézet, hitoktatóképző főiskola van Szabadkán, amelyben 52 horvát és 42 magyar elsős tanul két nyelven.

5. Összegzés

1. Szerbiában a lakosság **nemzeti és vallási hovatartozása között jelentős összefüggés található.** Mégis fellelhető nemcsak több felekezet egyazon térségben, de több nemzetiség is egyazon felekezetben. Délvidékre jellemző a vallásgyakorlás kétféle effektív jelenléte: **több nemzetiség megjelenhet egyazon felekezetben, de ugyanakkor a hívő lakosság legalább hat egyház között oszlik meg: ortodox, római katolikus, protestáns, evangélikus, zsidó és iszlám.**

2. **Jellemző a vallási jellegű sérelmekre, hogy szolidarizáló hatásuk van,** hisz még azokat is sújtják, akik nem vallásosak. Ilyen esetben egy-egy vallási mozgalom betiltása, korlátozása általános etnikai ügygé minősül, és széles köröket érint.

3. Vajdaságban mindkét tartalom, az *etnikai* és a *vallási* is keveredik, egymást kiegészíti a saját kultúra megélése és az önazonosság-tudat megfogalmazásának terén egyaránt, így **összetett „etnikus-vallási” jelenségekkel találkozunk.**

4. Amikor a belháború sújtotta délszláv társadalomban egykettőre összeomlottak az évtizedekig fennálló (jóllehet hazug) értékszintek, valamennyi korosztály afféle **légüres térben találta magát: egyrészt az ideológia- és világnézetvesztés következtében, másrészt a korábban meglévő és eltűnt szociális biztonság miatt,** valamint az egyéb okokból eredő mérhetetlen bizonytalanság, a gazdasági válság és a háborús veszély fenyegetése miatt. Az addigi értékrend felbomlása a szórványban és kisebbségben élő embereket menekülésre készítette a bizonytalan nyilvánosságtól és a kisebb csoportosulások felé fordultak, bezárkóztak a családba, vallási kiscsoportokba, szűk baráti körbe.

5. A közéletből való menekülés a vajdaságiakat családorientálttá tette, de ettől **még nem lettek szorgalmas templomba járók.** A társadalomban észlelt erkölcsi válság feloldását nem mindenki találta meg a hitben. Sőt: tanúi lehettünk, a pravoszláv egyház politizáló, nacionalista törekvéseinek, a muzulmán vallás fanatizmusának is. A vajdasági római katolikus, református és a többi kisebbségi egyház igyekezett bizalmat kelteni nemzetösszetartó, segítőkész karitatív tevékenységével, de a szórványban élő magyar családok már régóta félnek nyíltan kimutatni vallási hovatartozásukat, hiszen ez Szerbiában a nemzeti megkülönböztetés jele is.

6. A vajdasági magyar népcsoport is igazolni látszik a tételt, hogy a **kisebbségi lét általában kedvez az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, különösen a szórványban, mivel a vallásosság és a vallásgyakorlás általában egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknek.**

7. A közös kisebbségi és felekezeti azonosság háttérében, az észak-bácskai tömbben felfedezünk konfliktusforrást, sőt a *rivalitás* jelenlétét is. A **hasonlóságok gyakran inkább elválasztani látszanak a két közösséget egymástól (magyar–horvát), mintsem a közeledés lehetőségét teremtenék meg egymás számára.** Ugyanakkor, a **többnyelvű környezetben a vallási szertartás néha nem két, hanem három (magyar, horvát, szlovák) nyelven folyik.** Bácskában főleg a bunyevác–magyar kombináció gyakori.

8. A közelmúltban Vajdaságba **betelepülőknél** tapasztalható a leginkább a **toleranciahiány.** Az utóbbi években regisztrált több száz **incidens három típusát** különböztethetjük meg: sírgyalázások, gyűlöletkeltő feliratok, valamint az emberek elleni erőszak, ami európai mércékkel mérve mégiscsak túl soknak tűnik. A megoldás: a hosszú időn át végzett, rendszeres valláspedagógiai, **hitoktatói** munka és toleranciaprogramok a teljes lakosság bevonásával.

Felhasznált irodalom

Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában, szerk.: Ábrahám Barna, Gereben Ferenc, Stekovics Rita. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2003.

Pantić Dragomir: *Etnička distanca u SFRJ*. Institut društvenih nauka, Centar za istraživanje javnog mnjenja, serija „Izveštaji i studije” (sokszorosított jegyzetek), Beograd, 1967.

Đurić Đorđe: *Psihološka struktura etničkih stavova dece i roditelja u različitim nacionalnim sredinama Vojvodine*. Filozofski fakultet, (doktori disszertáció), Beograd, 1978.

Pantić Dragomir: *Efektí delovanja RTV Novi Sad na kulturnu afirmaciju i saradnju naroda i narodnosti u SAPV*. Knjiga: Uloga Radio-televizije Novi Sad u razvoju i saradnji kultura naroda i narodnosti Vojvodine, RTV, Novi Sad, 1979.

Boško Kovačević: *Sunovrat i obzorja*. Nezavisno društvo novinara Vojvodine i Otvoreni Univerzitet, Subotica, 1995.

Ljiljana Bačević: *Neposlušni medij*. RTV Novi Sad, Novi Sad, 1990.

Mozaik 2001, Gyorsjelentés. *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*, szerk.: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István. Budapest, 2002.

Gereben Ferenc–Tomka Miklós: *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben*. Kerkai Könyvek, Budapest, 2000.

Papp Richárd: *Rítus és nemzet*. In: *Létünk 2002/1–2.*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 37–51. o.

Honlapok: Európai Parlament www.europarl.eu.int

Magyar Szó napilap www.magyar-szo.co.yu